

№ 38 (631)
Кастрычнік 2016 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Асоба ў краязнаўстве: Вячка Целеш і ягоныя знаходкі –** стар. 2
- ☞ **Ініцыятыва: пра гісторыю краю – праз гісторыю рыцарства –** стар. 3
- ☞ **Ушанаванне: гісторык Мікалай Улашчык і літаратар Ніл Гілевіч –** стар. 5 і 6

Урочышча Поповы Куток;
падрабязней чытайце на стар. 6

*Святы Пакроў
Пытаецца
Да ў вазвышанькі,
Ці ўпахала
У полі жыта.
А я й буду
Да й хадзіці,
Аглядзіці,
Ці ўруніла
У полі жыта,
Зямлю лістом
Засыпаці,
Снегам чыстым
Пакрываці,
Ваду лёдам,
Пчолку мёдам
Надзяляці.
(з валачобнай песні,
Мёрскі раён)*

На тым тыдні...

✓ **1 кастрычніка** ў Беларуска-літвінска-польскім дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту адбылася **тэатралізаваная імпрэза «Настаўнік – не званне, настаўнік – прызванне!»** Наведнікаў чакалі квест «Формула педагагічнага поспеху», майстар-клас па вырабе лялек-мотанак, выстаўка мастацкіх працаў удзельнікаў студыі «Масленікоўцы» мінскай гімназіі № 75 і выстаўка калысак «Край майстроў».

✓ **1 кастрычніка** ў Мемарыяльным музеі-майстэрні З.І. Азгура ў межах **выставачнага праекта «Один и многие. Часть II. Реконструкция героя»** прайшла аўтарска-куратарская экскурсія. Праводзілі яе аўтар праекта скульптар Канстанцін Селіханаў і куратар праекта арт-крытык Вольга Рыбчынская.

✓ **3 кастрычніка** ў сядзібе Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны адбылася **прэзентацыя кнігі Мікалая Улашчыка «Даць народу гісторыю»**. У ёй упершыню надрукаваны ўспаміны слаўтага гісторыка пра 1918 – 1920-я гг., пра перажытае ў ГУЛАГу, а таксама 128 адшуканых у архівах лістоў. У прэзентацыі бралі

ўдзел Арсень Ліс, Алег Трусаў, Вячаслаў Чамярыцкі, адзін з укладальнікаў кнігі Міхась Скобла ды іншыя.
Падрабязней чытайце на стар. 5.

✓ **4 кастрычніка** ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча прайшоў **вечар, прысвячаны 85-годдзю Ніла Гілевіча**, зладжаны з удзелам калег, сяброў, родных і блізкіх паэта. Пад час імпрэзы слова мелі Анатоль Вярцінскі, Мікола Гіль, Барыс Пятровіч, Вячаслаў Рагойша, Радзів Гарэцкі, сын паэта Сяргей Гілевіч. Песні на вершы Н. Гілевіча гучалі ў выкананні Таццяны Грыневіч.
Падрабязней чытайце на стар. 6.

✓ **7 кастрычніка** ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў у Мінску адкрылася **шведска-беларуская выстаўка «Сам-насам з кліматам»**, падрыхтаваная пры падтрымцы Пасольства Швецыі ў Рэспубліцы Беларусь і Шведскага Інстытута.

Міжнародны праект з аднайменнай назвай, мэтай якога з'яўляецца абмеркаванне прынцыпаў устойлівага развіцця грамадства і распаўсюджанне ведаў пра экалагічныя праблемы, пачаўся яшчэ ў 2010 г. і за гэты час ахапіў Бе-

ларусь, Швецыю, Грэцыю, Паўднёвую Афрыку, Бразілію і іншыя краіны і рэгіёны свету. Выстаўка «Сам-насам з кліматам» злучае класічны жанр карыкатуры з інсталляцыямі, фатаграфіямі, калажамі. Яна складаецца з дзвюх частак, уключае творы беларускіх мастакоў і шведскіх карыкатурыстаў і даступным спосабам уздымае пытанні змены клімату перад гледачом.

У межах выстаўкі адбыўся майстар-клас «Карыкатура ёсць пасланне» Кацярыны Марціновіч, а 20 кастрычніка пройдзе майстар-клас «Глыбінная экалогія» мастачкі Вольгі Сазыкінай, якая працуе з эка-матэрыяламі.

✓ **11 кастрычніка** ў Магілёве пачаўся **V Міжнародны форум «Традыцыйная культура як стратэгічны рэсурс устойлівага развіцця грамадства»**. Удзел у ім бяруць навукоўцы з Беларусі, Расіі, Італіі, Турцыі, Эстоніі ды іншых краінаў. У межах форуму адбылася навукова-практычная канферэнцыя «Песенная і танцавальная фальклорная спадчына: ад традыцыі да сучаснасці», была зладжаная выстаўка працаў удзельнікаў абласнога агляду-конкурсу «Магілёўская лялька ў рэгіянальным строі» і экспазіцыя

«Ручнік як сімвал лёсу і жыцця». Таксама ўдзельнікаў канферэнцыі чакала свята беларускіх рамёстваў, музыкі, песні і танца «Залатыя руны народнай творчасці», фальклорная праграма «Кола жыцця», тэматычныя абрадавыя праграмы «Ад Калядак да Пакрова» ды іншыя імпрэзы. Скончыцца форум 15 кастрычніка.

✓ **11 кастрычніка** ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага адкрылася **выстаўка «Бенедыкт Тышкевіч. Вяртанне» і адбыўся прэм'ерны паказ дакументальнага фільма «Бенедыкт Тышкевіч. Спыніць час»**

студыі гістарычных фільмаў «Майстэрня Уладзіміра Боккуна». Выстаўка арганізаваная пры падтрымцы Пасольстваў Літоўскай Рэспублікі і Французскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь.

На выстаўцы экспануюцца 26 фотакопіяў працаў першага беларускага фотамастака Б. Тышкевіча. Яго імя было адкрытае ў 1993 г., калі французскі Музей фатаграфіі імя Ж.Н. Ньепса набыў альбом з фатаграфіямі XIX стагоддзя, на якім была пазнака «Маёнтак Вялае, Літва, 1883 г.» і імя аўтара – Бенедыкт Тышкевіч.

Хто дбае пра захаванне гісторыка-культурнай спадчыны – хто вывучае гісторыю свайго Краю каму неаб'якавая будучыня Беларусі

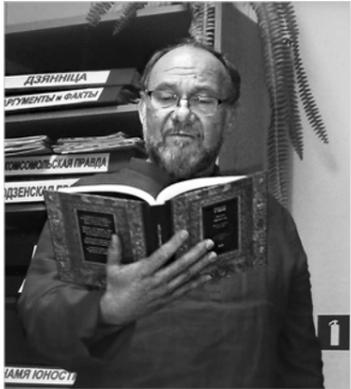
Свет творцаў і творчасці ў Астрынскай бібліятэцы

У жыцці заўсёды ёсць месца, дзе можна сустрэцца з цудам. Галоўнае не прамінуць яго за жыццёвымі праблемамі і нягодамі, і тады сустрэча абавязкова адбудзецца.

Такой сустрэчай-цудам для жанчынаў з Клуба неабыхавых матуляў стаў прыезд у Астрынскую гарпасялковую бібліятэку прэзідэнта Ірыны Шатыронак і паэта Мікалая Сяроў. Пасяджэнне Клуба «На кніжных старонках мы знойдзем адказы» было прысвечанае кнізе, бібліятэцы, іх ролі ў жыцці кожнага з нас. Аб гэтым распавядалі ўдзельнікі гуртка «Антарэс» Астрынскага цэнтра творчасці дзяцей і моладзі ў літаратурнай кампазіцыі «Ваша Вялікасць Кніга». Агнэша Ходыш, Ангеліна Марчукевіч, Русаліна Дзямідчык і Света Гедрэвіч чыталі вершы.

І. Шатыронак прыадчыніла для нас дзверы ў «літаратурную кухню» Беларусі, расказала пра сваю творчасць і свае кнігі. Цікавая суразмоўца, яна захапіла слухачак, павяла іх за сабою ў літаратурны свет. Шмат добрых словаў пра пісьменніцу сказаў М. Сяроў, а Ірына Сяргееўна распавядала пра свайго калегу па пярэ з цеплынёй і вялікай павягай. Таму ўдзельнікі імпрэзы чакалі ад выступлення Мікалая Іванавіча нечага незвычайнага і не былі расчараваныя. 2 верасня выйшла ў свет яго новая кніга «Венец Природы: XIV венок венков сонетов».

Аўтар расказаў слухачам пра савет як форму верша, распавёў гісторыю яго з'яўлення і раскрыў таямніцы напісання санетаў. Цудоўна аформленая кніга, сапраўдны твор мастацтва, выдатныя санеты, высокая паэзія – так гаварылі жанчыны пасля сустрэчы. А пакуль што паэт чытаў санеты нібы асабіста кожнаму са слухачоў... Чытаў так, нібыта размаўляў з блізкімі яму людзьмі. Артыстычны дар дапамог Мікалаю Іванавічу данесці да ўдзельнікаў сустрэчы галоўную думку сваіх твораў. Потым

М. Сяроў

гучалі вершы з кнігі «Triolets» («Трыялеты»), лірычныя замалёўкі, і кожны з прачытаных твораў знайшоў шлях да сэрцаў слухачоў.

Мікалаю Іванавіч – наш зямляк. Нарадзіўся ён у Скідзелі, а маленства хлопчыка прайшло ў вёсцы Бершты, дзе яго бацька некалькі гадоў працаваў дырэктарам школы. Дыялог паміж жанчынамі і нашымі гасцямі яшчэ больш зблізіў усіх. Было шмат пытанняў, прапановаў, потым госці раздалі аўтографы. М. Сяроў падарыў бібліятэцы кнігі «Над озером белым», «Triolets», «Венец Природы...», кожны ахвочы атрымаў дыск з запісамі яго вершаў. Для музея Цёткі, які амаль 35 гадоў працуе ў мясцовай школе, па просьбе яго кіраўніка Алы Балобан паэт падпісаў свае кнігі.

Трапяткія ноткі пшчоты ўнеслі ў сустрэчу таленавітыя дзяўчаты з аддзела культуры і вольнага часу Астрынскага дома культуры і тэатральнай творчасці, якія зладзілі невялікі канцэрт. Пасля сустрэчы ў ўдзельнікаў засталася адчуванне ўзнёсласці, нейкай шчымылінасці і замілаванасці, а фонд бібліятэкі папоўніўся новымі кнігамі. Спадзяемся, што гэтая сустрэча не апошняя. І вельмі прыемна, што першая, хай сабе і маленькая, прэзентацыя кнігі «Венец природы: XIV венок венков сонетов» адбылася ў нашай бібліятэцы.

Ганна СЦЯПАНЧАНКА,
бібліятэкар Астрынскай
гарпасялковай бібліятэкі
Фота
Аляксандры СЦЯПАНЧАНКА

500 атожылкаў радаводнага дрэва

*Роднае, прыгожае і шчырае...
Тут, куды ні глянь, што ні крані, –
Сувязі навек з зямлёй і выраем,
Тут мае вытокі і карані... –*

*пісаў Юры Карэйва. І з гэтым нельга
не пагадзіцца. Бо цяжка ўявіць сабе ча-
лавека без гісторыі, без кроўных сувя-
зяў з роднай зямлёй, без адчування
сваіх вытокаў, без роду і племені.*

*Гэтую думку шчыра падзяляе і наш
зямляк Вячка Целеш. Вячаслаў Міхай-
лавіч – мастак, мастацтвазнаўца,
краязнаўца, філакартыст, грамадскі
дзеяч, член Саюзаў мастакоў Беларусі
і Латвіі. Таму невыпадкова ён звяр-
нуўся да даволі складанай, але надзвы-
чай важнай тэмы – напісанне ўласна-
га радаводу.*

Кніга «Адсюль наш род, тут мой прычал» (пра яе раней пісала «КГ») – гэта спроба даследавання В. Целешам свайго радаводу і гісторыі пасёлка Краснасельскі на Ваўкавышчыне. Ён лічыць, што без радаводу ні асобны чалавек, ні народ існаваць не могуць. Вывучэнне архіўных матэрыялаў, збіранне ўспамінаў прадстаўнікоў роду Целешаў дазволілі працягнуць ланцужок аднаго роду ад XVIII ст.: самы далёкі продка, успаміны пра якога адшукаў Целеш, – гэта яго прапрапрабабуля Магдалена Целеш 1795 г. нараджэння. На радаводным дрэве мастака больш за 500 атожылкаў! 720 фотаздымкаў, звязаных з гісторыяй свайго роду, здолеў адшукаць аўтар. Гэта глыбокае даследаванне В. Целеш выдаў за свой кошт такім тыражом, каб кожны з сучасных Целешаў, яго родзічаў, змог атрымаць экзэмпляр і ведаць гісторыю роду.

Нарадзіўся В. Целеш у п. Краснасельскі Ваўкавыскага раёна ў верасні 1938 г. Тут прайшлі яго дзіцячыя і юнацкія гады, тут створаны першыя карціны. З 1958 г. жыве ў Латвіі. У 1961 г. вучыўся ў мастацкай студыі, а ў 1961 – 1964 гг. служыў у войску ў Вільні, дзе наведаў мастацкую студыю ў Палацы чыгуначнікаў. У 1975 г. скончыў жывапісна-педагагічнае аддзяленне Латвійскай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў імя Т. Залькална. За плячыма больш за 100 выставак: удзел у 76-і рэспубліканскіх і міжнародных, экспанаваных свае творы на 24-х персанальных. Карціны мастака знаходзяцца ў музеях і прыватных зборах Латвіі, Беларусі, Расіі, Ізраіля, Румыніі, Чэхіі, Францыі, Кітая, Даніі, Партугаліі, Швейцарыі, Канады, ЗША. Ён узнагароджаны ордэнам Трох Зорак – найвышэйшай узнагародай латвійскай дзяржавы.

Вячка Целеш – аўтар кнігі «Гарады Беларусі на старых паштоўках», за якую атрымаў ганаровую прэмію імя Францішка Багушэвіча. Вядомы наш зямляк і сваёй асветніцкай дзейнасцю: дзякуючы яму беларусы замежжа больш ведаюць пра гістарычнае мінулае Беларусі, яе выдатных дзеячаў. Ён быў першым дырэктарам беларускай школы ў Рызе, сёння – старшыня Аб'яднання мастакоў-беларусаў Балтыі «Маю гонар», намеснік старшыні Латвійскага таварыства беларускай культуры «Сьвітанак». Працуе дацэнтам кафедры культуры і мастацтва Інстытута менеджмента інфармацыйных сістэмаў.

Імя В. Целеша ўнесена ў каталог «Сусветны экслібрыс», у міжнародны каталог «Мініяцюрная графіка і экслібрыс» (Пекін), у 80-томную «Сусветную энцыклапедыю мастакоў усіх часоў і народаў». Дасканала валодае як роднай беларускай мовай, так і латышскай ды рускай. Вячаслаў Міхайлавіч з аднолькавай цеплынёю ставіцца як да Латвіі, так і да Беларусі. Аднак ёсць на зямлі куточак, які займае асаблівае месца ў яго сэрцы. Ён па-за межамі часу і прасторы, самы родны і прыцягальны, без якога мастак не ўяўляе свайго жыцця: родная хаціна на Ваўкавышчыне, сюды мастак з жонкай прыязджае штогод. Тут яго чакаюць родная сястра, родзічы, сябры маленства.

Сёлета супрацоўнікам Ваўкавыскай раённай бібліятэкі пашанцавала, што зямляк завітаў да нас на сустрэчу, на якую сабралася багата аматараў мастацтва, краязнаўцаў, проста цікаўных людзей. Пад час двухгадзіннай сустрэчы адбылася прэзентацыя яго кнігі «Адсюль наш род, тут мой прычал». Аўтар прадстаўляў яе ўжо ў Рызе, Гродне, п. Краснасельскім і ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Кратка распавёў аб сваёй творчай біяграфіі, адказаў на шматлікія пытанні прысутных, а таксама падарыў двум шчасліўчыкам па кнізе. На заканчэнне сустрэчы дырэктар бібліятэкі ўручыла В. Целешу памятнае сувеніры: буклет, прысвечаны мастаку (распрацаваны і аформлены супрацоўнікамі аддзела маркетынгу), зборнік вершаў мясцовых паэтаў і інш. А далей гутарка з зямлякамі доўжылася за кубачкам гарбаты. Творчая сустрэча закранула прысутных і выклікала цікавасць да асобы аўтара. А бібліятэка і надалей плануе ладзіць для сваіх карыстальнікаў сустрэчы з цікавымі асобамі – нашымі зямлякамі.

Надзея ГУДКО,
загадчык
аддзела маркетынгу
Ваўкавыскай раённай
бібліятэкі

Рыцары і цмокі «Рагны»

У мінскім этнацэнтры «Рагна» ў верасні запрацавала выстаўка, прысвечаная рыцарству на нашых землях. Яе адметнасць у тым, што наведнікам не толькі паказваюць рэканструкцыі ды стылізацыі старадаўняга рыштунку, распавядаюць пра іх, але і даюць прымеры экспанаты. Ініцыятары стварэння – рэканструктар **Юрый Усціновіч** і кіраўнік этнацэнтры **Ігар Міхна**.

Юрый Усціновіч займаецца рэканструкцыяй з 1994 г. Спачатку быў у клубе «Калюмны», потым перабраўся ў Полацк, дзе стварыў клуб «Жалезны воўк», які пэўны час быў адным з лідараў у галіне рэканструкцыі. Пазней на яго базе быў створаны «Полацкі Звяз» – адначасова і рыцарскі клуб, і тэатр гістарычнага строю. Цяпер ён мае званне народнага калектыву, працуе пры гарадскім палацы культуры. Але лёс закінуў Усціновіча ў Мінск, таму давалося адмовіцца ад кіраўніцтва. А «Звяз» працягвае жыццё і дзейнасць, гастралюе, пацвярджае званне народнага.

– Цяпер я баюся называць сябе рэканструктарам, – кажа сп. Юрый. – Я стылізатар. Так склалася, з розных прычынаў. Але ўсё, што звязана з рыцарствам, са шляхецтвам, працягваецца і далей. Ідэя з выстаўкай з’явілася неяк спантанна. Доўга давалося быць у розных месцах, раскідваў свае набыткі, але раптам асяніла: «Больш за 40 гадоў, а за душой нічога. Трэба збіраць, а не раскідваць». І я пачаў. На гэты момант ёсць тры даспехі, якія можна выстаўляць, два даспехі ад XIII да XV ст. цяпер на рэканструкцыі. Ёсць планы наконт іншых. А яшчэ – вымалёўваецца зрабіць рэтраспектыўны паказ абуховай зброі ад ранняга сярэднявечча да XVII ст. За паўтара года назбіралася калекцыя, якую можна выстаўляць.

На выстаўцы змешчаны даспех, што збольшага рабіў сам сп. Усціновіч яшчэ ў 1997 г. Ён быў у пастапоўка «Полацкага Звязу», а потым доўгі час быў у клубе «Гевойт», яго апараты хлопцы, маладзейшыя за рыштунак... Здавалася б, зроблены ў наш час, але ўжо для некага своеасаблівага гісторыя.

– Яшчэ адна ідэя выстаўкі, – тлумачыць суразмоўца, – паказаць гісторыю рэканструктарскага руху: асабліва сярэдняга 1990-х, пачатак 2000-х гг. З трох даспехаў, што ён мае, два – даспехі чэмпіёнаў. Яшчэ адзін даспех чэмпіёна цяпер на рэканструкцыі. Гэта значыць, сучасныя рыцары неаднаразова ў іх выйгравалі на беларускіх і міжнародных турнірах. Такім чынам, можна паказаць стылізаваны даспех пад канкрэтную эпоху і раскажаць пра лю-

дзей, якія апараты налі яго. Адзін з выстаўленых у «Рагне» належыць полацкаму рыцару і мастаку Івану Іванову. Ён выйграў некалькі міжнародных турніраў, пару лакальных; тут жа прадстаўленыя і некалькі яго жывапісных твораў.

Выстаўлены таксама ўзоры ўзбраення. Гэта муляжы, макеты, зброя не заточаная, як баявая.

– Многія даспехі называць рэканструкцыяй будзе нацяжка, а стылізацыя пад тую эпоху – ужо можна, – зазначыў суразмоўца.

Яшчэ адзін складнік выстаўкі – карціны. Гледзячы на іх, можна распавядаць пра розныя перыяды ў нашай гісторыі. «Пазнаёміўся з цікавымі мастакамі. Напрыклад, Дзмітрый Шапавалаў: ягоныя працы фантастычна класныя, нагадваюць гравюры XVI ст. Сюжэты розныя – бітва пад Палонкай, Радзівіл

Юрый Усціновіч

прымае заказ у полацкага майстра... І так прамалюваныя афорты – супер».

Цяперашняя выстаўка доўжыцца да 16 кастрычніка. Але каб падтрымаць пэўную цікавасць да этнацэнтры «Рагна», дзе праводзяцца розныя імпрэзы, платныя і бясплатныя экскурсіі, арганізатары мярку-

Нашыя віншаванні

Чвэрць стагоддзя таму ў беларускай дзяржаве з’явілася ўласнае спецыялізаванае выданне, прысвечанае Культурцы. З таго часу газета «Культура» прыходзіць ва ўстановы культуры, адукацыі, у дамы мясцовай інтэлігенцыі, распавядае пра гісторыю і традыцыі, знаёміць з сучаснымі тэндэнцыямі ў свеце і ў нашай краіне.

ГА «Беларускі фонд культуры» і рэдакцыя «Крыжыцкай газеты» шчыра віншуюць калегію з 25-годдзем выдання. Зычым газеце новых тэмаў, аўтараў і падпісчыкаў, а супрацоўнікам – здароўя, моцы, поспехаў.

Калекцыя зброі

юць падобныя выстаўкі працягваць. Даспехі ды рыштунак вісіць на адмысловых зборна-разборных «цмоках». Таму можна выехаць у любое месца, у школу, хуценька расставіць і праводзіць імпрэзу. Атрымліваецца папулярная гісторыя, культуры нашай краіны. На прыкладзе малаўскага – дух эпохі паказаць, на прыкладзе ўзбраення – «вось так гэта выглядала ў адзін перыяд, вось так – у іншы...». Паводле задумы сп. Усціновіча, гэта не лакальная імпрэза, яе можна вазіць ды паказаць па ўсёй

краіне. Зазвычай гэта робіцца групам энтузіястаў бясплатна, часта ў школах.

– Цягам урока расказалі, паказалі рыштунак, трошачкі баёвак паказалі, дудар пайграў, могуць быць парачка атракцыйнаў, забавак – і такім чынам захапілі глядачоў, прыцягнулі іх увагу да гісторыі, – кажа завадатар. – І часта бывае так. На пачатку дзіця просіць: «А не могуць быць разгаварыць па-рускі? Я нічога не понимаю». Праз 30 – 40 хвілінаў тое ж дзіця задае пытанні беларускаю моваю. Такія выпадкі надаюць сілаў. Бывае, махаеш рукою: стаміўся, надакучыла... Але такія прыклады (дзясяткі разоў было) натхняюць, даюць сілы. І зноў пры першае магчымасці едзеш – у школу, у дзіцячы садок, іншую ўстанову, каб выступіць.

Хто ж не пабачыў незвычайнай выстаўкі ў «Рагне» (вул. Караля, 22) цяпер, зазначым, што тут яна будзе дэманстравацца яшчэ не раз. «Тыдзень два ідзе, – кажуць у этнацэнтры, – потым мы яе разбіраем, праз нейкі час яна можа з’явіцца зноў».

**Уладзімір ПУЧЫНСКІ
Фота Ніны КАЗЛЕНІ**

Даспех Івана Іванова

Фрагменты даспеха працы Юрыя Усціновіча (1997 г.)

Стагоддзі Беларускай Культуры

Листопад 2016-га

Адам Станкевіч і фармаванне беларускай нацыі

(Заканчэнне.
Пачатак у № 37)

Адам Станкевіч быў прыхільнікам кампрамісу гэтых двух кірункаў, які злучаў у адным абодва разуменні нацыі. Паводле А. Станкевіча нацыянальныя прыкметы твораца «нацыянальна-духоўным інстынктам, унутраным паказам сваёй душы», а гэта і ёсць глыбокі хрысціянскі погляд на нацыю, які мае на ўвазе пэўныя прызначэнні кожнай нацыі, пэўны, канкрэтны, жыццёвы, нацыянальны шлях да Пана Бога.

Хрысціянства, зазначае А. Станкевіч, як новая рэлігія, якая прыйшла на змену старому язычніцтву беларускіх плямёнаў, адыгрывала ў зачатку фармавання беларускай народнасці выдатную, а можа нават і галоўную, ролю. Аднак ён не адмаўляе пры гэтым і іншых фактараў, якія садзейнічалі яднанню плямёнаў у народ – геаграфічнага, этнаграфічнага (усведомлення супольнага паходжання, мовы і побыту) і, нарэшце, палітычнага (аб'яднальных працаў). Усё гэта, безумоўна, уплывала на фармаванне беларускага народа.

Хрысціянства кансалідавала і аб'ядноўвала плямёны на землях сучаснай Беларусі. Паўставала супольнасць па веры, традыцыях, культуры. Хрысціянства праз душу народа вытварала і замацоўвала нацыянальныя, уласцівыя толькі беларусам, асаблівасці. А перадусім, лічыць А. Станкевіч, «хрысціянства прынесла Беларусі граматынасць, з аднаго боку дапасаваную да патрэб і душы беларускіх плямён, а з другога – апёртую на класічнай грэцкай і часткова лацінскай культуры... Праз граматынасць нашы продкі мелі магчымасць раўняць сваё жыццё з жыццём цывілізаваных народаў і імітаваць яго альбо проста ісці за яго прыкладам».

А. Станкевіч падкрэслівае асаблівую ролю хрысціянства ў тым, што яно стварала тагачасную інтэлігенцыю, што давала магчымасць хрысціянству пранікаць у шырокія народныя масы. Бо сапраўдная нацыянальная свядомасць праяўляецца толькі тады, калі аб'яднальны рух апаноўвае ўвесь народ, калі кожны чалавек прасякнуты агульнай ідэяй. «Такой ідэяй у гісторыі народа бывае звычайна ідэя рэлігійная, – пісаў Адам Станкевіч. – У нас, у першым ужо перыядзе нашай гісторыі, такой ідэяй была ідэя хрысціянская».

Такім чынам, паводле А. Станкевіча, хрысціянства сваім адзінствам, высокім ідэалізмам, асветнай дзейнасцю было ў старажытнасці магутным сацыяльным фактарам, які аб'ядноўваў беларускія плямёны,

ціянства ў зберажэнні беларусамі сваёй тоенасці.

Асноўная частка манаграфіі «Хрысціянства і беларускі народ» прысвечаная аналізу трох

Ксяндзы-літаратары (злева направа) Янка Быліна, Адам Станкевіч, Казімір Сваяк

хрысціянскіх канфесіяў – праваслаўя, каталіцтва і ўніяцтва – у кантэксце гістарычнага лёсу беларусаў (сваё гістарычнае жыццё беларусы, паводле Станкевіча, пачалі з VIII – IX стст.) і беларускай культуры. Наўнасць глыбока прадуманага гісторыка-культурнага матэрыялу, папулярны, вобразна-публіцыстычны, пафіласофску паглыблены яго выклад набліжае кнігу А. Станкевіча да ўніверсітэцкага падручніка. Гісторыя Хрысціянскай Царквы ў Беларусі, яе роля ў развіцці нацыянальнай культуры выкладаецца з пазіцыі хрысціянскага вучэння.

У раздзеле пра хрышчэнне Русі, падрыхтаванае асветніцкай місіяй роўнаапостальных Кірылы і Мяфодзія, А. Станкевіч распавядае, як стараславянская мова набыла значэнне мовы царкоўнай, літаратурнай, стала называцца царкоўна-славянскай. Праз яе да хрысціянства далучыліся ўсе паўднёваславянскія, усходнеславянскія і заходнеславянскія народы. Прыняўшы ад Корсуні (Крым)

і Візантыі хрысціянства грэцкага абраду, Уладзімір Хрысціцель, на думку даследчыка, «быў у аднасці з Апостальскай Сталіцай». Полацкае княства і ўся старадаўняя Беларусь прынялі хрысціянства пры сыне Рагнеды князі Ізяславе і яго спадчынніках. Асобныя нарысы А. Станкевіч прысвяціў асветніцкай дзейнасці Ефрасінні Полацкай, якая аднолькава прызнаецца святой як у праваслаўнай, так і ў каталіцкай Царкве.

Шмат месца ў сваёй манаграфіі А. Станкевіч адвёў доказу дагматычнага адзінства хрысціянства ў старадаўняй Русі: усходнія славяне далучыліся да ўсходняга грэка-візантыйскага абраду, але тады ніхто не падзяляў веру на рымскую і грэцкую, усе былі пад уладай наступнікаў св. Пятра – рымскіх біскупаў, пад уладай Апостальскай Сталіцы. Сусветныя царкоўныя саборы заўсёды адбываліся з дабраславення Рымскага Папы, а паставы гэтых сабораў заўсёды патрабавалі яго зацвярджэння.

Гэтае пытанне А. Станкевіч разглядае таксама.

Галоўнай прычынай падзелу ён лічыць тое, што была вялікая розніца ў культурах Усходу і Захаду. Пасля таго, як заходняя Рымская імперыя пад націскам варварскіх плямёнаў спыніла сваё існаванне, усходняя Візантыйская дзяржава адасобілася на многія стагоддзі, жыла сваім жыццём. Паглыбляліся ў ёй культурныя, духоўныя, палітычныя і сацыяльныя адрозненні ад Захаду. На гэтай аснове і пачаўся ў IX ст. падзел адзінай хрысціянскай Царквы на грэцкую і лацінскую. Але ён не набыў тады яшчэ шырокага размаху.

Фармальны ж падзел адбыўся 16 ліпеня 1054 г., калі ў сталіцу Візантыі Канстанцінопаль прыбылі паслы Папы Рымскага і абвясцілі ў саборы святой Сафіі анафему канстанцінопальскаму патрыярху. Той адказаў ім тым самым – анафемаю і абвясціў Рым ерэтычнай сталіцаю.

Але, на думку гісторыкаў, піша А. Станкевіч, хрысціянская Царква на беларускіх землях яшчэ была ў аднасці з Рымам аж да пачатку XII ст. Толькі паступова, у XII – XIV стст., нават у першай палове XV ст. яна раз'ядналася з Апостальскай Сталіцай. Але і тады ідэя царкоўнай аднасці цалкам не замерла, жыла ў Беларусі, каб у свой час уваскрэснуць.

Аследуючы розныя аспекты ўзаемаўплыву рэлігіі і культуры, хрысціянства і грамадскага жыцця ў Беларусі, А. Станкевіч здолеў выпрацаваць і канцэптуальна абгрунтаваць гістарычную ролю хрысціянства ў жыцці беларускага народа, у станаўленні беларускай нацыі.

«Факт, што хрысціянства з'яўляецца ў нашай гісторыі творчым і апрай беларускай нацыянальнасці, тлумачыцца перадусім тым, што яно ўводзіць дужа блізкі і глыбокі духоўны кантакт у народныя гушчы, які, часта нясведама, падтрымлівае і твора нацыянальнае пачуццё і якога знішчыць не могуць ніякія палітычныя махінацыі, бо да яго не дасягаюць».

Гэтакім, як бачым, хрысціянства ў Беларусі ў першым перыядзе яе гісторыі было магутным і ўсестароннім дзейнікам, аб'ядноўваючым беларускія плямёны ў адзін самастойны народ, уводзячы яго апрача гэтага ў сям'ю цывілізаванага свету і асвятляючы беларускую народную мову, як мову рэлігіі, культуры і агулам асвечанага жыцця, назаўсёды», – падсумоўвае А. Станкевіч сваю канцэпцыю аб ролі хрысціянства ў гісторыі фармавання беларускай нацыі.

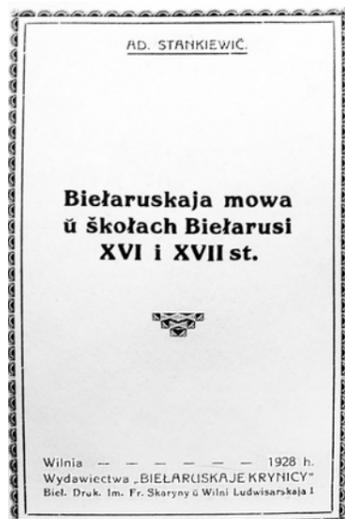

А. Станкевіч. Кніга «Доктар Францішак Скарына — першы друкар беларускі» (1925 г.)

княствы, землі і насельніцтва іх у адзін народ.

Са старажытных часоў аўтар кнігі «Хрысціянства і беларускі народ» пераносіцца ў пазнейшыя перыяды – часы Вялікага Княства Літоўскага, XVIII і наступныя стагоддзі. І тут ён адзначае станоўчую ролю хрыс-

У той час, калі адбывалася хрышчэнне ўсходніх славянаў, у тым ліку і беларускіх плямёнаў, хрысціянства было адзінае. Не было ні праваслаўя, ні каталіцтва. Чаму ж так сталася, што пазней узніклі два абрады – усходні (візантыйскі) і заходні (рымскі)?

А. Станкевіч. Кніга «Беларуская мова ў школах Беларусі XVI і XVII ст.» (1928 г.)

Ксе́ндз-магі́стр
Уладзі́слаў ЗАВА́ЛЬНЮК,
пробашч касцёла Св. Сымона
і Св. Алены ў Мінску

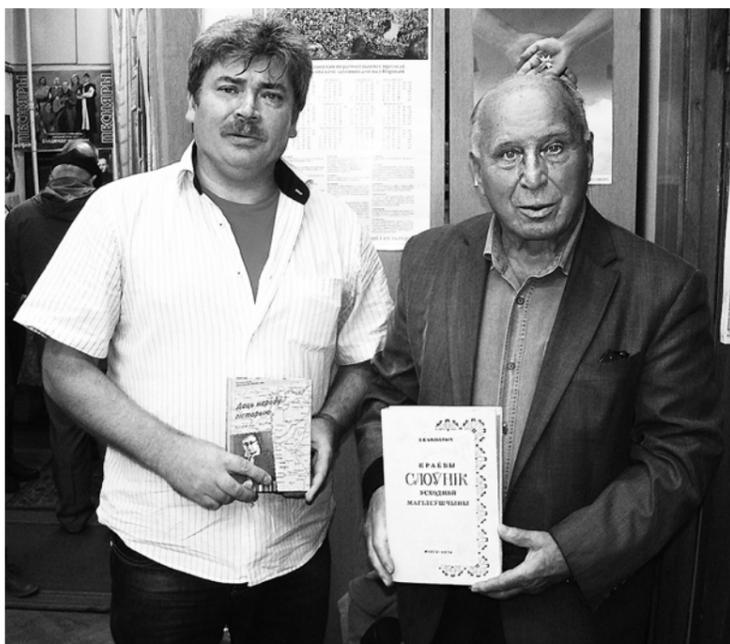
На чужыне і ў ГУЛАГу ён марыў пра незалежную Беларусь

Новая кніга «Даць народу гісторыю» з серыі «Беларуская мемуарная бібліятэка», прысвечаная эпістальнай спадчыне і ўспамінам выдатнага беларускага гісторыка, археографа Мікалая Улашчыка, уключае яго ўспаміны, а таксама 128 лістоў навукоўца з асабістых архіваў.

Прэзентацыя кнігі адбылася на сядзібе Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. Старшыня ТБМ Алег Трусаў адзначыў важнасць яго даследаванняў вялікай колькасці найважнейшых гістарычных крыніцаў і матэрыялаў, што кардынальна паўплывалі на айчынную гістарычную навуку. Алег Анатольевіч нагадаў, што гісторык перажыў арышты (іх было ажно пяць!) і турэмнае зняволенне. Але выжыў у жудасных умовах сталінскіх канцлагераў, бо меў ідэю.

Вядоўца прэзентацыі і ўкладальнік кнігі «Даць народу гісторыю» паэт і публіцыст Міхась Скобла распавёў, як ішла праца над новым томам серыі:

– Даць народу гісторыю – гэта словы самога навукоўца, якія я знайшоў у адным з лістоў да мінскіх сяброў. Чаму гэтая кніга з’явілася сёлета? А таму, што ў гэтым годзе Мікалаю Мікалаевічу споўнілася б 110 гадоў! А ўсё пачалося з таго, што беларускі гісторык і літаратуразнаўца Аляксей Каўка перадаў мне частку архіва М. Улашчыка. Пад час вывучэння аказалася, што ў ім захоўвалася шмат машынапісных копіяў лістоў

М. Скобла і Р. Гарэцкі

Улашчыка. Таму адна частка гэтай кнігі створаная на падставе збору папераў Улашчыка, які перадаў А. Каўка. Другая частка складаецца з успамінаў самога М. Улашчыка пра дзяцінства і юнацтва ў Віцкаўшчыне, Самахвалавічах і Мінску, дзе ён вучыўся, а таксама з паказанняў Улашчыка з допытаў.

У іх М. Скобла знайшоў квінтэсенцыю галоўнай ідэі Улашчыка, якая выказаная ў кнізе: «Калі я перачытваю паказанні Улашчыка, якія здабыў з архіваў КДБА. Каўка (за гэта яму вялікі дзякуй!), то абавязкова перачытваю тыя радкі, у якіх Улашчык абмалёўвае сваю мэту як навукоўца і чалавек – незалежная Беларусь. А гэта былі 30-я гады!»

Усе прысутныя на прэзентацыі адзначалі велізарны ўнёсак М. Улашчыка ў айчынную гістарыяграфію – ён выдаў і пракаментываў беларускія летапісы ў серыі «Поўны збор рускіх летапісаў» у 32-м і 35-м тамах. М. Скобла выказаў думку, што наспела пара перадаць 32 і 35 тама «Поўнага збору...» з беларускімі летапісамі ў тым выглядзе, якімі іх падрыхтаваў М. Улашчык.

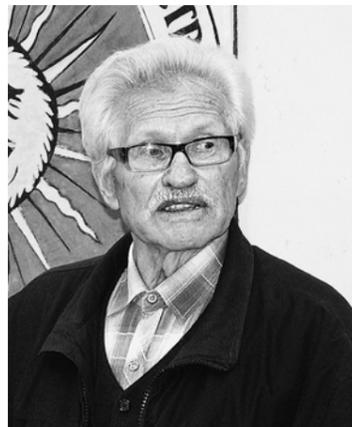
Кандыдат філалагічных навук Вячаслаў Чамярыцкі прыгадаў, як у свой час дапамагаў Улашчыку ў працы над беларускімі летапісамі. Вячаслаў Антонавіч успамінае:

– М. Улашчык, ведаючы мае захапленні старажытнымі беларускімі тэкстамі, прапа-

наваў падрыхтаваць для 32-га тома «Хроніку Быхаўца», а потым, праз тры гады – «Магілёўскую хроніку» на польскай мове, рукапіс якой захоўваўся ў Ленінградзе. Я з радасцю згадзіўся і дапамог М. Улашчыку ў гэтай вялікай працы.

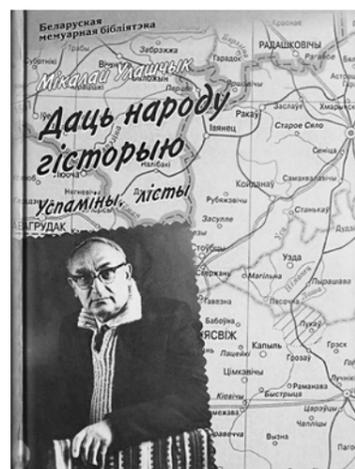
Беларускі гісторык і палітолаг Анатоль Сідарэвіч, які ў 80-я гады мінулага стагоддзя працаваў у штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва», актыўна паспрыяў таму, што публікацыі М. Улашчыка пачылі свет і на радзіме. Анатоль Міхайлавіч зазначыў, што «аўтарытэт вучонага не могуць аспрэчыць нават цяперашнія “вучоныя” снобы. Думаю, што М. Улашчык разам з М. Ермаловічам здзейснілі сапраўдны подзвіг у айчынай гістарыяграфіі», – дадаў А. Сідарэвіч.

Акадэмік НАН Беларусі Радзін Гарэцкі падзяліўся ўспамінамі пра тое, як яго бацька Гаўрыла Гарэцкі разам з паэтам Петрусём Броўкам звярталіся да кіраўніцтва Акадэміі навук з прапановай дапамагчы вяртанню Улашчыка ў Беларусь. На жаль, гэтую працівілі тыя, хто лічыў вучонага «ворагам народа».

В. Чамярыцкі

Доктар гістарычных навук, прафесар Леанід Лыч таксама падзяліўся ўспамінамі пра незабыўныя сустрэчы з ім:

– М. Улашчык заўсёды шукаў магчымасці для сустрэчаў з беларусамі; і вось аднойчы ён запрасіў мяне да размовы. Мы пазнаёміліся, паразмаўлялі і праз некаторы час зноў сустрэліся ў Інстытуце гісторыі. Улашчык з радасцю паведаміў, што хутка будзе працаваць разам з намі. Але гэтыя мары і надзеі Улашчыка не спраўдзіліся з прычынаў, пра якія веў размову акадэмік Гарэцкі.

Прафесар Леанід Лыч падкрэсліў ролю беларускага калекцыянера і стваральніка першага ў Беларусі прыватнага музея Анатоля Белага ў справе ўшанавання памяці выдатнага гісторыка. Менавіта на тэрыторыі яго музея ў Старых Дарогах, у нацыянальным Пантэоне слаўтых беларусаў, адкрыты адзіны ў краіне помнік М. Улашчыку.

Шчырымі апладысмантамі ўдзельнікі прэзентацыі віталі спявачку Наталлю Матыліцкую, якая выканала народныя песні з рэгіёна, дзе нарадзіўся М. Улашчык: «Чаго лосеньку, чаго сівенькі...» і «Голуб на чарэшні, галубка на вішні».

Мяркуецца, што наступная прэзентацыя кнігі «Даць народу гісторыю» з лістамі і ўспамінамі М. Улашчыка адбудзецца ў Маскве.

Анатоль МЯЛЬГҀЙ,
фота аўтара

Наш календар

Гісторык і тапограф

220 гадоў таму 10 кастрычніка 1796 г. у Магілёве-Падольскім нарадзіўся Міхал БЕЗ-КАРНІЛОВІЧ – гісторык, краязнаўца і этнограф, ваенны тапограф і статыстык, генерал-маёр расійскай арміі.

Нарадзіўся ў дваранскай сям’і кантралёра мытні Магілёва-Падольскага Восіпа Якаўлевіча Карніловіча. Дзяцінства прайшло ў маёнтку Карніловічы. Малодшы брат дзекабрыст Аляксандр Карніловіч, дзеці – Дзмітрый і Мікалай.

У 1816 г. скончыў 1-ы кадэцкі корпус. Удзельнік руска-турэцкай вайны 1828 – 1829 гг. Кавалер ордэна Святога Георгія. Пад яго кіраўніцтвам у 1831 – 1847 гг. праводзілася тапаграфічнае і ваенна-статыстычнае вывучэнне Мінскай, Наўгародскай, Віцебскай, Валынскай губерняў і Беластоцкай акругі. За трыганаметрычную здымку ў Наўгародскай губерні атрымаў чын падпалкоўніка. З 1852 г. у адстаўцы. Напісаў ваенна-статыстычны агляд Віцебскай губерні, у якім даў ацэнку

правянтных і дарожна-транспартных магчымасцяў краю. Пры правядзенні геадэзічных працаў на Віцебшчыне зацікавіўся зборам інфармацыі пра аб’екты старажытнай гісторыі: курганы, гарадзішчы, замчышчы, земляныя валы, фартэцыі і іншыя помнікі даўніны.

Пад час знаходжання ў Беларусі збіраў гістарычныя і этнаграфічныя матэрыялы, на падставе якіх выдаў кнігу «Гістарычныя звесткі пра выдатныя мясціны ў Беларусі з дадаткам іншых звестак, якія да яе ж адносяцца» (СПб, 1855 г.; 2-е выд. – Мн., 1995 г.), у якой разглядаў таксама пытанні этнічнай тэрыторыі, побыту і культуры беларусаў. Тэрыторыю Беларусі абмяжоўваў Віцебскай і Магілёўскай губернямі, астатнія землі называў Літвой. Беларусамі лічыў толькі «нашчадкаў крывічоў», гаварыў пра беларусаў як пра асобны народ. Выключнае значэнне надаваў дзяржаўнасці Полацка, лічыў яго цэнтрам крывічоў. Адзначаў згуртаванасць Полацкай зямлі ў 1230 – 1240-я гг. у ба-

рацьбе супраць крыжакоў, даказваў паходжанне вялікага князя літоўскага Віцены з роду полацкіх князёў.

Сабраў краязнаўчыя звесткі і даў гістарычныя даведкі пра Віцебск, Полацк, Лепель, Лукомль, Друцк, Мсціслаў, Магілёў, Люцын, Невель, Оршу, Копысь, Себеж, Чарэю і інш. Апісаў жыццё беларускага селяніна, харак-

тарызуючы яго як цяжкае, прапанаваў ссяляць сялянаў у вялікія вёскі, захоўваць патрыярхальныя сем’і і нават злучаць у адзін двор невялікія сем’і суседзяў. Асобныя раздзелы кнігі прысвяціў апісанню народных абрадаў, звычайнаў, вытворчай дзейнасці, народнай метэаралогіі. Аўтар кнігі «Віцебская губерня» (1852).

Важным метадалагічным дасягненнем М. Без-Карніловіча было тое, што ён імкнуўся вывучаць гісторыю асобных гарадоў або мясцовасцяў у непарыўнай сувязі з агульнадзяржаўнай і агульнаеўрапейскай гісторыяй. Даследчык акрамя гістарычнага экскурсу ў мінулае адным з першых сярод краязнаўцаў расказаў пра эканоміку Віцебска, мясцовыя промыслы.

Даследаваў замчышча каля в. Сакалішка Полацкага павета. Ужываў звесткі, атрыманыя ад даследаванняў і аналізу легендаў і паданняў, для тлумачэння абрадаў, вераванняў старажытнага чалавека. Напрыклад, запісаў паводле словаў полацкіх старажылаў, што поруч з колішнім возерам Валоуе, якое знаходзіцца на левым беразе Палаты, амаль насупраць Багародзіцкага манастыра, было капішча Перуна.

Падрыхтаваў
Алесь САЧАНКА

(Заканчэнне.
Пачатак у № 37

Вось такой багатай і непаўторнай аказалася мікратапанімія звычайнай палескай вёскі – Вулькі-Целяханскай. Безумоўна, у артыкуле прыведзена толькі частка мікратапонімаў, паколькі некаторыя з іх яшчэ жывуць у памяці старажылаў і чакаюць часу, калі будуць занатаваны даследчыкамі. Многія назвы, на жаль, згублены назаўсёды. Яны адышлі ад нас разам з

Мікратапаніміка

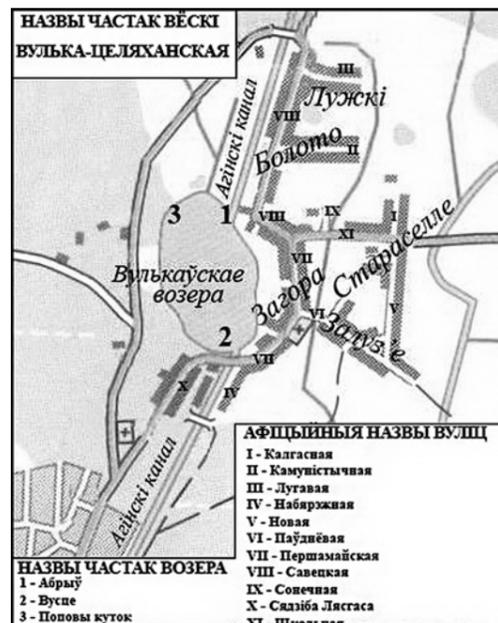
Назвы маёй радзімы

іх носьбітамі, або былі знішчаныя ў выніку татальнай меліярацыі разам з самімі ўрочышчамі. Цікава, што назвы толькі некаторых мікратапонімаў дастаткова зразумелыя для сучаснага чалавека. Напрыклад: Ста-

раселле – назва месца, дзе размяшчалася вёска ў далёкім мінулым; Поповы Куток – назва зямлі, што раней належала святару (папу); Ляновэ Болото – невялікае балотца, якое належала роду з мянушкай Ляны; Гартальская – назва ворнага поля, якое знаходзілася ў накірунку суседняй вёскі Горталь; Загора – назва ўзвышанай часткі вёскі (нібы знаходзіцца за гарой); Болото – назва забалочанай часткі вёскі; Маячок – назва ляснага ўрочышча, дзе ў мінулым знаходзіўся маяк (геадэзічны знак) і г.д. Большасць згаданых мікратапонімаў (Верыя, Лежая, Узначчэ, Цесно і г.д.) мала зразумелыя для простага чалавека, але яны безумоўна могуць паведаміць шмат цікавага аб гістарычным мінулым

краю, калі трапяць да навукоўцаў. Не менш цікава і тое, што некаторыя мікратапонімы Вулькі-Целяханскай выкарыстоўваюцца чалавекам ужо не адно стагоддзе. Аб гэтым сведчыць не толькі іх знаходжанне на старых тапаграфічных мапах, але і ў больш даўніх пісьмовых крыніцах. Напрыклад, урочышчы Насека, Красніца, Надлево і некаторыя іншыя сустракаюцца нават у Рэвізіі пушчаў і пераходаў зварыных у Вялікім Княстве Літоўскім, складзенай... у далёкім XVI стагоддзі.

Занатаваўшы мікратапонімы маёй радзімы і нанёс-

Урочышча Лужкі

шы іх на геаграфічную мапу, хочацца спадзявацца, што тым самым яны будуць захаваныя для будучых пакаленняў як нематэрыяльная культурная спадчына нашых продкаў, як мова роднай зямлі.

Аляксандр
МЯЛІК

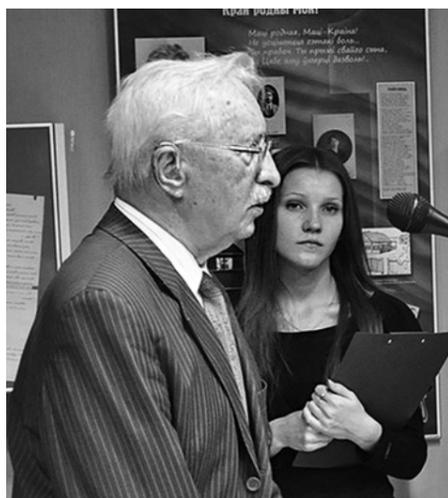
Ступаючы ў ягоныя сляды

4 кастрычніка ў Мінску адсвяткавалі 85-годдзе з дня нараджэння Ніла Гілевіча. У гэты вечар у Літаратурным музеі Максіма Багдановіча не тое што яблыку ўпасці, а не было куды ўставіць іголку, нібыта паміж цаглянамі ў пірамідзе Хеопса. Некалькі сотняў чалавек шчыльна сядзелі і стаялі ў маленькай залі, паза залай, у праходах і ў калідорах. Гледачы сабраліся ўшанаваць памяць народнага паэта Беларусі Ніла Сымонавіча Гілевіча, які сёлета адышоў у лепшы свет, а пры жыцці аб'ядноўваў без перабольшання тысячы чалавек, што да апошніх дзён звярталіся да паэта па дапамогу і мудрую параду.

Першым выступіў сябра Гілевіча, аднакурснік і аднагодка, супольнік па філалагічным пакаленні, паэт Анатоль Вярцінскі. Ён прадэманстраваў старыя фотаздымкі Гілевіча, яшчэ студэнцкіх часоў, рукапісы ананімных бурлескных паэмаў, напісаных у студэнцкім інтэрнаце ў 1950-я гг. Зразумела, было і шкадаванне, што няма Ніла Сымонавіча сярод жывых і не дажыў ён да свайго 85-годдзя. Аднак, як падкрэсліў А. Вярцінскі, працягваюць выходзіць кнігі, выйшаў новы том збору твораў, падрыхтаваны ўжо сынам паэта, Сяргеем Нілавічам. Напрыканцы выступу спадар Анатоль прачытаў верш памяці Ніла Гілевіча.

Празаік, галоўны рэдактар часопіса «Дзеяслоў», старшыня ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» Барыс Пятровіч успомніў, якім актыўным і дзейным быў Ніл Гілевіч да канца сваіх дзён:

– Увесь час лаўлю сябе на думцы, як не хапае Ніла Сымонавіча. Не пакідае адчуванне, што ён побач, хоць яго няма ўжо некалькі месяцаў. У нас была добрая традыцыя хаця б раз на месяц заходзіць да Ніла Сымонавіча, расказваць пра Саюз пісьменнікаў, прэзентаваць новыя выданні. Ён вельмі цікавіўся справамі Саюза, ведаў усё, што адбываецца. Вакол яго заўжды былі свежыя кнігі, газеты, побач, каля канапы, стаяла радыё. З ім заўсёды цікава было гутарыць. Шчырыя стасункі ў нас наладзіліся даўно, яшчэ ў часы, калі я працаваў у «ЛіМе». На першай вечарыне «Дзеяслова» Ніл Сымонавіч сказаў, што здзей-

Мікола Гіль

снілася яго мара – надрукавацца ў першым нумары новага часопіса. Была ўжо такая магчымасць у 1953 г., калі выходзіў першы нумар «Маладосці». Але якраз тады памёр Сталін, і лірычныя вершы Гілевіча знялі з версткі. Тады не ўдалося, а ў 2002 г. збылося. Успамінаюцца і нашыя сумесныя паездкі на сустрэчы з чытачамі. Адночы мы выехалі ў Гомель выступаць ва ўніверсітэт, але ў дарозе нам патэлефанавалі і сказалі, што сустрэча адмяняецца. З паўдарогі вырашылі не вяртацца: пад універсітэцкімі каштанамі, на вуліцы, адбылася гэтая сустрэча. З універсітэта высылалі студэнты і акружылі паэта.

Сапраўды выдатным апавядальнікам паказаў сябе брат Ніла Гілевіча, вядомы літаратар Мікола Гіль, які дзесяцігоддзі свайго жыцця аддаў працы ў журналістыцы:

«Нам, блізім і крэўным, вельмі прыемна, што вы так шчыльна запоўнілі гэтую залу, каб папрасіць справы, а то і ўзяць удзел у вечарыне памяці асобы, шматграннай постаці, пацалаванага Богам, універсальнага літаратара – перакладчыка, сатырыка, гумарыста. Не ў апошнюю чаргу, гранічна шчырага і сумленнага чалавека. Ніл быў «нашым усім». Вядома, ён не быў святым, не быў узорным дысцыплінаваным

хлопцам. Быў свавольнік, гарэза, нават хуліган. У нашай вёсцы называлі такіх хлопцаў «рыштантамі». Але ў той жа час Ніл быў параўнальна з намі куды больш начытаны, і таму куды больш дасведчаны. Ужо ў падлеткавыя гады Ніл быў, як казалі, «вялікім выдумлякам», нястомным у складанні вершаў з самых розных выпадкаў і нагодаў. Удачлівым, вядомым на ўсю вёску шукальнікам грыбоў. Я памятаю адзін дзень 1956 года, калі мы ішлі са сваёй Слабады зімой пешшу ў Мінск. Ён – паперадзе, затуляючы мяне сваёй спіной, я за ім, ступаючы ў яго сляды. Па вяртанні ён моцна захварэў, а я не. Цяпер яго спіна мяне не затуляе».

Прафесар БДУ Ніл Гілевіч – аўтар шэрагу манаграфіяў, рэдактар пяці тамоў збору беларускага фальклору ў сучасных запісах, шматгадовы кіраўнік фальклорных практык, дыпломных, кандыдацкіх і доктарскіх працаў. Пра навукоўца-Гілевіча распавёў прафесар БДУ, тэарэтык літаратуры Вячаслаў Рагойша:

– Постаць, асоба Ніла Гілевіча была б няпоўнаю, калі мы не сказалі б пра яго як пра педагога. Калі б ён не прыйшоў у аспірантуру нашага ўніверсітэта і не стаў выкладчыкам, то яго творчасць і не была б такой шырынёй і глыбіні. Ён атрымаў талент паэта і арганічна пачаў развіваць яго. Але талент без адукацыі не зусім варты таго, на што разлічвае Бог. Дзякуючы таму, што Ніл Сымонавіч сустрэўся з літаратуразнаўствам, з тэорыяй літаратуры – ён стаў самым куль-

турным паэтам Беларусі канца ХХ ст. Ён дбаў пра мастацтва паэзіі, развіваў яго. Бо ведаў, чаго не хапае беларускай паэзіі. Першы вянок санаэтаў у БССР напісаў Ніл Гілевіч. Першы вершаваны раман – «Родныя дзеці» – Ніла Гілевіча. Кнігу «Актавы» – цэлы зборнік ажывіў падзабыты жанр. Пад канец жыцця напісаў кнігу японскіх танка. Як педагог ён тут жа падказваў гэта студэнтам, і такім чынам гадаваў цэлае пакаленне маладых паэтаў і празаікаў.

Шмат хто хацеў узяць слова і прыгадаць Ніла Сымонавіча. Акадэмік Радзів Гарэцкі распавёў пра сваю працу з Нілам Гілевічам у часы паўстававання Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» і Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Васіль Зуёнак распавёў гісторыю, як яны разам чыталі вершы з кафедры ў касцёле Святых Сымона і Алены.

«Як цячэ рака Ніл па афрыканскай пустыні і нараджае аззісы, так і Ніл Сымонавіч гэтыя аззісы беларушчыны ствараў, гадаваў і сілкаваў. Створанае ім – неабсяжны архіпелаг аззісаў беларушчыны: паэтычны, перакладны, празаічны, фальклорны, – сказаў паэт і эсэіст Міхась Скобла. – Ён яшчэ і аўтар першай у беларускай літаратуры кнігі эпіграмаў. У апошні час Ніл Сымонавіч выдаваў свае вершы невялікімі кніжачкамі. Не да ўсіх яны даходзілі, наклад быў усяго 100 асобнікаў. Кожную акуратна падпісваў і заўсёды казаў: «Паведамляйце, калі будзеце куды ехаць». Усюды былі ягоныя вучні, ён ім перадаваў гэтыя кнігі».

Напрыканцы вечарыны Сяргей Нілавіч падзякаваў усім гледачам за тое, што змаглі знайсці час, каб ушанаваць памяць паэта. Кропку паставіў народны хор імя А. Рашчынскага, які праспяваў песню на вершы Ніла Гілевіча. Скончылася імпрэза калектыўным спяваннем а капэла галоўнага хіта ансамбля «Сябры» – «А я лягу прылягу». І доўга яшчэ ўдзельнікі і гледачы не маглі развітацца – наракаючы, што юбілей народнага паэта не можа быць праведзены ў больш прасторнай зале, на іншым узроўні, і выказваючы спадзяванне, каб хаця ў 90-годдзе паэта ўсім ахвотным патрапіць на вечарыну хапіла месца. Як яно будзе – убачым праз пяць гадоў.

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ,
фота
Вікі ТРЭНАС

Унук і сын Ніла Гілевіча

Пра малавядомыя бітвы

Кнігу гісторыка Андрэя Блінца «Клецкія бітвы: 1506 і 1706 гады», якую выдаў індывідуальны прадпрымальнік Андрэй Янушкевіч, я прыдаў у славу тай мінскай краме «Акадэмкіга».

У ёй распавядаецца пра дзве ваенныя падзеі, якія аб'ядноўвае адна мясцовасць. Пад Клецкам у 1506 і 1706 гадах адбыліся бітвы, якія значна паўплывалі на гістарычнае развіццё Беларусі. Пра гэтыя падзеі я чуў на семінарах і лекцыях Паўла Лойкі. Разгром крымскіх татараў войскам Вялікага Княства Літоўскага ў жніўні 1506 года

з'яўляецца адной з найбольш славуных перамогаў у айчыннай гісторыі. Бітва паміж шведскімі і расійскімі ўкраінскімі злучэннямі вясною 1706 года стала кульмінацыяй баявых дзеянняў у Наваградскім ваяводстве пад час Паўночнай вайны. У дадатку змешчаны шэраг малавядомых дакументаў XVI і XVIII стагоддзяў, некаторыя з іх друкуюцца ўпершыню.

Дадам напрыканцы, што дызайн вокладкі зрабіла Антаніна Нямінская; наклад кнігі – 500 асобнікаў.

**Аляксей ШАЛАХОЎСкі,
г. Мінск**

Памяці мастака

Імя Аляксандра Рашэтнікава знаёмае нашым чытачам. Пра старшыню савета па развіцці аграэкатурызму Маладзечанскага раёна, члена Праўлення дабрачыннага фонду «Спадчына Міхала Клеафаса Агінскага», гаспадара аграсядзібы «У Іванавіча» мы пісалі не раз. А яшчэ ён мастак-аматар, які адлюстроўваў мясціны роднай зямлі, ствараў партэты выбітных асобаў нашай гісторыі, пра што мы таксама распавядалі ў сваіх публікацыях. Яго працы выстаўляліся не толькі ў мастацкай галерэі аграсядзібы, але і на іншых пляцоўках. На жаль, сёлетня ў жніўні гэтага чалавека не стала, але памяць пра яго захоўваюць сябры ды калегі. Паэтка Таісія Трафімава напісала верш, прысвечаны памяці Аляксандра Іванавіча. Яго мы і прапануем чытачам нашай газеты.

На фота Ніны КАЗЛЕНІ: Аляксандр Рашэтнікаў і яго працы «Барбара Радзівіл» і «Князь Міндоўге»

Наш каляндар

Бацька беларускага мастацтвазнаўства

Мікалай ШЧАКАЦІХІН нарадзіўся 13 кастрычніка 1896 г. у Санкт-Пецярбургу. Скончыў гімназію ў Маскве, з 1914 па 1918 г. вучыўся ў Маскоўскім універсітэце. Пазней працаваў у Арле і Харкаве. У 1921 г. пераехаў у Мінск, працаваў у Беларуска-літоўскім універсітэце, потым у Інбелкульце, дзе стварыў Камісію гісторыі мастацтва. Вывучаў старажытныя фрэскі, абразы, манументальнае дойлідства XI – XVIII стст., гравюры Ф. Скарыны, твор-

часць мастакоў В. Вашчанкі, М. Філіповіча, В. Волкава, А. Грубэ, І. Ахрэмчыка, У. Кудрэвіча. Шчакаціхін выпрацаваў навуковую канцэпцыю гісторыі беларускага мастацтва, зрабіў яго перыядызацыю, у 1928 г. выдаў першы том працы «Нарысы з гісторыі беларускага мастацтва», у якім паспрабаваў абагульніць свае напрацоўкі па беларускім мастацтве. За першым томам мусілі выйсці яшчэ чатыры, але гэтаму перашко-дзілі сталінскія рэпрэсіі. Фак-

тычна Мінск 1920-х гг. быў для Шчакаціхіна творчым алімпам, дзе адбыліся яго самыя значныя творчыя дасягненні і дзе ён стаў заснавальнікам беларускага мастацтвазнаўства.

18 ліпеня 1930 г. М. Шчакаціхін быў арыштаваны ДПУ БССР па сфабрыкаванай справе «Саюза вызвалення Беларусі» і сасланы ў горад Беябей (Башкірыя) на пяць гадоў. Там працаваў статыстам, планавіком у кааперацыі, выкладаў у сярэдніх навучальных установах, адначасова працягваў займацца навуковай дзейнасцю. У 1930-я гг. падрыхтаваў рукапісы працаў «Тапаграфія кладар з літоўскімі манетами на тэрыторыі старажытнай Літоўскай дзяржавы», «Некаторыя варыянты літоўскіх манет», «Нарысы гісторыі літоўскай манеты XVI – XVII стст.», якія захоўваюцца цяпер у Эрмітажы.

У лісце да Уладзіміра Пічэты Шчакаціхін пісаў наступнае: «Я ня мару цяпер ні аб чым больш, не імкнуся ўбуйныя цэнтры; мяне задаволіла б самая маленькая, самая сьціпная навуковая работа дзе заўгодна ў правінцыі, – хоць самым малодшым супрацоўнікам; гатоў хоць зноў пачынаць навуковую кар'еру з асыстэнта, як 17 гадоў назад – абы толькі зноў мець магчымасць цалкам аддацца любімай навуковай працы. Я яшчэ не стары – мне толькі сорак два гады».

У 1937 г. М. Шчакаціхін атрымаў яшчэ адзін тэрмін. Перад рэвалюцыйнымі святамі яго «ў прафілактычных мэтах» арыштоўвалі. У турмах ён захварэў на сухоты, памёр 1 кастрычніка 1940 г. Быў рэабілітаваны 30 студзеня 1956 г.

У 1968 г. Арсень Ліс выдаў біяграфічную кнігу «Мікола Шчакаціхін». У 1993 г. па ініцыятыве Таварыства беларускай мовы імя Францыска Скарыны быў перавыдадзены першы том працы «Нарысы з гісторыі беларускага мастацтва».

**Падрыхтавала
Ніна КАЗЛЕНЯ**

Таісія ТРАФІМАВА

Дыялог

**Светлай памяці мастака
Аляксандра Іванавіча Рашэтнікава**

– Вы сёння мне прысніліся, Іванавіч...
– А мы ж не развіталіся, Іванаўна...
Вяртацца буду я сцяжынкай Памяці,
Уноч купальскую квітнее папараць...

– Вы напісалі мой партрэт з дароўным надпісам:
«Ад Бога Ты паэт! Дзяўчына шчасная.
І ведай гэта. Помні: Ты – шчаслівая!
Рукою Боскаю радкі акрылены».

– Як мне аддзячыць Вам за фарбы дзіўныя?
– Навошта? Робім справу мы – адзіную.
Пішы, паэт. Пішы, мастак. Мы – сейбіты.
Хай родзіць хлеб. Цалуюцца пад вербамі...

– Але ж чаму так рана нас пакінулі?
Сумее ў роспачы зямля радзімая...
– Служыў як сын. Любаві не зракуся.
Я ўсё пакінуў роднай Беларусі.

Сям'і. І Веры. Чыстай. Непакіснай.
З якой мы пражылі свой век царністы.

Хай жнівень спеліць каласы жытнёвыя,
Няхай ліюцца песні жаўруковыя.
Стварай душою дзеля чалавечнасці,
Пакуль яшчэ ты у гасцях у Вечнасці.

– Вы сёння мне прысніліся, Іванавіч...
– А мы ж не развіталіся, Іванаўна...
– Вы напісалі мой партрэт...
– Пішы, мастак. Пішы, паэт.

14.08.2016 г.

**М. Шчакаціхін у працоўным кабінце
(Мінск, сярэдзіна 1920-х гг.)**

Кастрычнік

21 – Леанардаў Дзмітрый Сяргеевіч (1871, Расія – 1915), гісторык і педагог, які ў сваёй працы «Полацкі князь Усяслаў і яго час» даў нарыс гісторыі Полацкага княства X – XII стст. – 145 гадоў з дня нараджэння.

21 – Муравейка Іван Андрэевіч (1921, Любанскі р-н), паэт, які праславіўся вершамі для дзяцей (некаторыя з іх пакладзены на музыку), аўтар нарысаў, апяяданняў, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат рэспубліканскай літаратурнай прэміі «Залаты Купідон» (2006) і прэміі імя Васіля Віткі – 95 гадоў з дня нараджэння.

22 – Бокій Іван Іванавіч (1946, Бабруйскі р-н), мастак, які працуе ў галіне станковай і кніжнай графікі, – 70 гадоў з дня нараджэння.

22 – Стасевіч Лілія Яфрэмаўна (1921, Расія – 1999), актрыса, дыктар радыё, заслужаная артыстка Беларусі – 95 гадоў з дня нараджэння.

23 – Лаўрыновіч Людміла Канстанцінаўна (1946, Чачэрскі р-н), актрыса тэатра, народная артыстка Беларусі, уладальніца прызга Беларускага саюза тэатральных дзеячаў «Крыштальная Паўлінка» (2005), ганаровая грамадзянка Чачэрскага раёна – 70 гадоў з дня нараджэння.

23 – Музей Марка Шагала (Віцебск; 1991) – 25 гадоў з часу заснавання.

24 – Глебаўская Яніна Казіміраўна (1901, Мінск – 1978), актрыса, народная артыстка Беларусі (1970) – 115 гадоў з дня нараджэння.

24 – Сайкоў Іван Паўлавіч (1911, Гомель – 1989), беларускі і расійскі спявак, народны артыст Беларусі – 105 гадоў з дня нараджэння.

25 – Каспорская Любоў Канстанцінаўна (1941, Расія), спявачка, народная артыстка Беларусі, педагог – 75 гадоў з дня нараджэння.

25 – Тураў Віктар Цімафеевіч (1936, Магілёў – 1996), кінарэжысёр, сцэнарыст, педагог, народны артыст Беларусі і СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1984), прэміі Дзяржкіно БССР і Саюза кінематаграфістаў БССР імя Ю. Тарыча (1985), прэміі Беларускай епархіі Рускай Праваслаўнай Царквы (1989), прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (1991), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1996), прэміяў і дыпламаў шэрагу ўсесаюзных і міжнародных кінафестываляў – 80 гадоў з дня нараджэння.

26 – Магілёўскі дзяржаўны бібліятэчны каледж імя А.С. Пушкіна (Магілёў; 1946), дзяржаўная ўстанова адукацыі, адзіная навучальная ўстанова ў Рэспубліцы Беларусь, якая ажыццяўляе падрыхтоўку спецыялістаў бібліятэчнай справы з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй, – 70 гадоў з часу стварэння.

27 – Лобан Мікола (Мікалай Паўлавіч; 1911, Слуцкі р-н – 1984), пісьменнік, мовазнаўца, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя І. Мележа (1985) – 105 гадоў з дня нараджэння.

30 – Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (Мінск; 1921), вядучая вышэйшая навучальная ўстанова ў нацыянальнай сістэме адукацыі, буйны навуковы цэнтр – 95 гадоў з часу адкрыцця.

30 – Цыхун Генадзь Апанасавіч (1936, Гродзенскі р-н), мовазнаўца, славіст, даследчык тыпалогіі славянскіх моваў і іх сувязяў, беларускай этымалогіі, замежны член Македонскай акадэміі навук і мастацтваў – 80 гадоў з дня нараджэння.

31 – Шашкіна Тамара Рыгораўна (1931, Расія), актрыса, заслужаная артыстка Беларусі (1968) – 85 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 37

Уздоўж: 1. Госць. 6. Ясна. 8. Напітак. 10. Сябры. 11. Мора. 13. Марозік. 14. Драч. 15. Віхор. 18. Здор. 19. Іаан. 22. Лыжка. 23. Міля. 24. Багацце. 29. Кроў. 30. Сталь. 32. Крыніца. 33. Вада. 34. Дзіва.

Упоперак: 1. Гаспадар. 2. Цар. 3. Нашча. 4. Сітро. 5. Санкі. 7. Неон. 9. Таварыш. 12. Калодзеж. 15. Візіга. 16. Халаднік. 17. Горача. 20. Палонка. 21. Дзядзька. 25. Абора. 26. Агонь. 27. Цямця. 28. Гора. 31. Таз.

У тэатры «Зьніч»

18 кастрычніка для дзетак будзе ісці спектакль «**Мой Маленькі прынец**» паводле апавесці Антуана дэ Сент-Экзюперы. «Зоркім можа быць адно толькі сэрца», – сказаў маленькі хлопчык, які прыляцеў на Зямлю з астероіда, каб знайсці сабе сябра... Выканаўца – Раіса Астразінава, аўтар інсцэніроўкі і рэжысёр-пастаноўшчык спектакля – Галіна Дзягілева.

Тым жа вечарам на сцэне музычна-паэтычны мнаспектакль да 125-годдзя Максіма Багдановіча «**У краіне светлай, дзе я ўміраю...**» паводле самых вядомых твораў паэта. Але ў спектаклі ён паўстае невядомым нам... Аўтары інсцэніроўкі – Вячаслаў Статкевіч і Аляксандр Шундрык, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева. Выканаўца – В. Статкевіч, музычнае суправаджэнне і вакал Сяргея Сарокіна.

Вечарам **19 кастрычніка** да 130-годдзя з дня нараджэння Змітрака Бядулі будзе ісці п'еса «**Пяць начлежнікі**» паводле аднайменнага апавядання пісьменніка. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца Галіна Дзягілева раскажа пра тое, што кожны чалавек пяе ў гэтым жыцці сваю песню. А ўсе мы начлежнікі таму, што ў снах марым аб жыцці... Рэжысёр-пастаноўшчык спектакля – Таццяна Пацай.

20 кастрычніка на сцэне мнаспектакль Сяргея Кавалё-

ва «**Маленькі Анёлак**» паводле вершаў Кармэн Барнос дэ Гаштольд. Выканаўца Раіса Астразінава распавядзе аб тым, што просьбы розных жывых істотаў да Бога перадаюць анёлы, адзін з якіх і стаў героем спектакля. Рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева.

Тады ж для старэйшых гледачоў будзе ісці паэтычны мнаспектакль «**Прыпадаю да нябёс**» паводле вершаў Яўгеніі Янішчыц у выкананні заслужанай артысткі Рэспублікі Беларусь Ларысы Горцавай. Аўтар інсцэніроўкі і рэжысёр-пастаноўшчык спектакля – Галіна Дзягілева, музычнае суправаджэнне на цымбалах Марыі Кучынскай.

24 кастрычніка маленькіх гледачоў чакаюць на дзіцячым

Ларыса Горцава

монаспектаклі-сустрэчы «**Вясёлая каруселя**». Выканаўца – заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава нібыта на чароўнай каруселі правядзе гледачоў па жыцці і творах паэта Артура Вольскага. Музыкае суправаджэнне на цымбалах Дар'і Неўмяржыцкай.

Увечары заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Уладзімір Шэлетаў выйдзе на сцэну ў мнаспектаклі «**Нобіль – Барвяны Уладар**» паводле апавесці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда». З пачатку XVII стагоддзя, складанага часу ў гісторыі Вялікага Княства Літоўскага, да гледачоў будзе прамаўляць наёмны ваяр швейцарац Конрад Цхакен, які распавядзе легенду аб нашым народзе.

25 кастрычніка на сцэне драматычны мнаспектакль «**Абранніца**» паводле «Маленькіх трагедыяў» Аляксандра Пушкіна ў перакладзе Рыгора Бардуліна. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца Галіна Дзягілева разважае над тым, што кожны з нас абраны, але на якую місію? Рэжысёр-пастаноўшчык – Таццяна Пацай, кампазітар – Дзмітрый Смольскі.

Спектаклі праходзяць у тэатральнай зале Культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Дзіцячыя пастаноўкі пачынаюцца а 15-й гадзіне, дарослыя – а 19-й. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па мінскім тэлефоне: 331-75-53.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАДВОДКА – падгалосак, верхні голас, які кантрапунктуе ў народным шматгалосці асноўнаму напеву ніжняга голасу, што вядзе ўвесь хор («басуе»). Выконваецца адным найбольш умелым спеваком (які можа «падняць песню»), якога таксама называюць падводкаю (або падхватнікам). Спевы з падводкай пашыраны пераважна ў паўднёвых раёнах Беларусі (Палессе), а таксама ў цэнтральных і ўсходніх.

Мясцовыя назвы падводкі: падводдзе, падцяг, вярха браць (цэнтральныя раёны), падгалоснік (Магілёўшчына), гаравік (Лоеўшчына) і інш. Беларускі шматгалосы спеў з падводкай тыпалагічна блізкі шматгалосаму спеву Украінскага Палесся і рускіх данскіх казакоў.

ПАДВОДНАЯ АРХЕАЛОГІЯ, гідраархеалогія – галіна археалогіі, што займаецца вывучэннем старажытных аб'ектаў, затопленых вадой. Узнікла ў сярэднявеччы з мэтай пошукаў затанулых караблёў.

Развіццё падводнай археалогіі ў XX ст. звязанае з вынаходствам у 1943 г. французскага даследчыка Жакама Івам Кусто і Э. Ганьякам акваланга, што дало магчымасць свабодна і без асаблівых выдаткаў працаваць на глыбінях да 50 м.

На тэрыторыі Беларусі налічваецца больш за 100 гідраархеалагічных помнікаў (капішчы, старажытныя масты, месцы былых бітваў, культывыя камяні, затопленыя паселішчы, чаўны і г.д.). У Беларусі ў 1907 г. у р. Ясельда каля в. Жабер (Драгічынскі р-н) вёўся пошук гарматаў, затопленых у XVII ст. (знойдзеныя 8 гарматаў). У 1920-я гг. пад-

водныя раскопкі праводзіліся на месцы пераправы войскаў Напалеона цераз Бярэзіну каля в. Студзёнка (Барысаўскі р-н). Планаваў падводныя пошукі археалагічных помнікаў пачаліся ў 1979 г. У 1982 г. пры Дзяржаўным музеі БССР (цяпер Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь) створаны клуб падводных гісторыка-археалагічных даследаванняў, а ў 1987 г. група «Акванаўты» пры Мінскім педінстытуце імя М. Горкага, якія разам са спецыялістамі музеяў і Інстытута гісторыі Акадэміі навук праводзілі сістэматычныя падводныя археалагічныя даследаванні. На ўчастку воз. Дзёрба каля гарадзішча Маскавічы ў выніку падводных раскопак у 1979 – 1988 гг. выяўлены культурны пласт 0,2 – 0,3 м на плошчы 1 га, знойдзены гліняны посуд, косці свайскіх і дзікіх жывёлаў, рэчы XII – XIII стст. У рэчышчы Дзвіны на месцы знаходжання Барысавых камянёў зроблена шурфаўка дна. Знойдзеныя абломкі камянёў, фрагменты керамікі XII – XV стст., косці жывёлаў і асобныя рэчы.

У 1987 – 1991 гг. праводзіліся археалагічныя раскопкі ў р. Свіслач у Мінску і ў р. Лукомка каля г.п. Лукомль, у воз. Іказнь каля сценаў замка і в. Старыя Лаўкі. Пры даследаваннях у азёрах Нарач і Мядзел знойдзеныя побытавыя рэчы, фрагменты керамічных пасудзінаў і кафлі. З 1986 г. праводзіцца археалагічныя даследаванні на воз. Сenniца (Гарадоцкі р-н), у 1989 г. тут выяўленыя 4 паселішчы 3 – 2-га тысячагоддзяў да н.э., знойдзеныя рэшткі керамічнага посуду, каменныя і гліняныя грузілы, вырабы з каменю, косці ды інш. У 1991 г. з воз. Іказнь падняты старажытныя чаўны.